

Declaración institucional dos dereitos do río Ulla e dos compromisos da súa comunidade ribeirá

Preámbulo

O **artigo 45 da Constitución** establece que todas as persoas teñen o dereito a gozar dun ambiente adecuado para o seu desenvolvemento, así como o deber de conservalo. Na propia interpretación do Tribunal Supremo, *“a diferenciación entre os males que afectan á saúde das persoas e os riscos que danan a outras especies animais ou vexetais e o ambiente débese, en grande medida, a que o ser humano non se sente parte da natureza senón como unha forza externa destinada a dominala ou conquistala para poñela ao seu servizo”* (STS de 30 de novembro de 1990, FD 17.2).

Na última década ten gañado peso o **recoñecemento dos dereitos da natureza**, establecendo dereitos intrínsecos asociados a diversos ecosistemas. Xa son **máis de 30 os países** nos que se adoptaron instrumentos lexislativos para o seu recoñecemento, en moitos casos referidos a determinados cursos fluviais como o río Whanganui en Nova Zelandia, o río Ganxes na India, o río Buriganga en Bangladesh ou o río Atrato en Colombia. No caso español, a Lei 19/2022, do 30 de setembro, para o recoñecemento de personalidade xurídica á **lagoa do Mar Menor** e a súa conca, recoñeceu por primeira vez un ecosistema como suxeito de dereitos. Recentemente foi **en Galiza o Concello de Outes** quen realizou unha declaración institucional dos dereitos do **río Tins**.

O **río Ulla** é un dos ríos máis importante de Galicia, sendo un elemento vertebrador do territorio de tres das catro provincias galegas e configurador da paisaxe. Nace na fonte Poteira en Olveda (Comarca da Ulloa, Antas de Ulla, Lugo) e logo de percorrer 136 km desemboca na Ría de Arousa, no Océano Atlántico; drenando en total unha cunca de 2.803km², sendo navegabeis os 15 últimos quilómetros dende Pontecesures. Por lonxitude é o terceiro río galego, tras o Miño e o Sil, e fai de fronteira natural entre A Coruña e Pontevedra. O seu esteiro marca o límite norte e occidental do territorio, que toca Vilagarcía e Vilanova de Arousa na súa parte suroeste.

Ten como principais afluentes o Arnego, Pambre, Furelos, Deza e o Sar, ademais dunha multitude de regos menores que fan del a segunda cunca hidrográfica en importancia da comunidade galega. No seu percorrido polas provincias de Lugo, A Coruña e Pontevedra baña e abastece ós concellos: Antas de Ulla, Monterroso, Palas de Rei, Agolada, Santiso, Vila de Cruces, Arzúa, Touro, Boqueixón, Silleda, A Estrada, Vedra, Teo, Padrón, Pontecesures, Dodro, Valga, Catoira, Rianxo, Vilagarcía de Arousa, Boiro, Ribeira, A Pobra do Caramiñal.

Á importancia histórica dos usos tradicionais de rega, abastecemento, moenda e pesca súmase a súa importancia contemporánea para o lecer, celebración e deporte, pois é un río perfecto para a práctica de deportes acuáticos.

O río Ulla é un hábitat natural para aves e multitude de especies acuáticas, merlos acuáticos, picapeixe, auganeira, garza cincenta, lavandeiras, mexilón de río, lontras, anfibios como a píntega rabilonga, o sapillo pintocho, coellos, ourizos, donicelas, marta, raposo, xeneta, teixugo, turón, largato das silveiras, ademais de contar cunha ampla biodiversidade acuática de especies de peixes e interés comunitario como o sábalo, arcasil, a boga e fonte de abastecemento e importancia ecolóxica e económica como son ás troitas, anguías (en estado crítico de extinción) e a lampreas. Tamén é un río salmoneiro, continuamente ameazada por mor da continua contaminación das súas augas procedente dos residuos industriais, agrogandeiros e da cotaminación da minaría.

O río Ulla pertence á reserva hidrolóxica Galicia-Costa con tres zonas diferenciadas: Reserva Natural Fluvial del Río Ulla-Deza Zona Deza, Reserva Natural Fluvial del Río Ulla-Deza Zona Río Asneiro, Reserva Natural Fluvial del Río Ulla-Deza Zona Río Grovas; unha reserva hidrolóxica formada polos ríos, tramos de río, lagoas, acuíferos, masas de auga ou partes de masas de auga, declarados como tales dadas as súas especiais características ou a súa importancia hidrolóxica para a súa conservación en estado natural (Artigo 25 da Lei 10/2001, de 5 de xullo, do Plan Hidrológico Nacional).

Outro dos valores do río Ulla é a **Zona de Especial Conservación (ZEC) Sistema fluvial Ulla-Deza** nos municipios de Touro, Vila de Cruces, Boqueixón, Vedra, Pontecesures, Silleda, Valga, Teo, Ames, Brión, Rois, Padrón, Dodro, Rianxo e Catoira. As zonas ZEC son áreas de grande interés medioambiental para a conservación da biodiversidade, designadas polos Estados membros da Unión Europea para integrarse dentro da **Rede Natura 2000**.

Os bosques de ribeira do río Ulla son dos máis ricos e mellor conservados, regalando vida e verdor ao seu paso, con fragas cheas de vida e nutrientes, musgos, liques, fentos, carballos, nogueiras forman parte do entorno, aínda que a acción humana ocasiona unha forte redución de moitas zonas en favor de especies invasoras, pirófitas como o eucalipto. O toxal-breza é a formación de matogueiras máis abundante nas ribeiras, entre o que atopamos con variedades de amieiros, freixos, bidueiros, salgueiros.

Culturalmente a ribeira do Ulla está ligada ás tradicións sendo todo un símbolo paisaxístico, cultural i económico, con numerosas elementos patrimoniais no seu curso como pontes que atesouran séculos de historia, muiños, castelos, balnearios, fontes termais, festas tradicionais vencelladas co seu nome, con referencias mesmo no Códice Calixtino formando parte do Camiño de Santiago en numerosos tramos.

Mediante esta declaración a comunidade ribeirá do río Ulla no **Concello de**, comprendida coa veciñanza das parroquias da súa conca hidrográfica, as súas institucións, entidades e colectivos, así como polas restantes persoas usuarias, visitantes e beneficiarias do río Ulla, asumen os seguintes dereitos e compromisos.

1. Dereitos do río Ulla

Proclámanse os seguintes Dereitos do río Ulla e da súa conca hidrográfica neste concello:

- A. Dereito á vida e a existencia como ecosistema en equilibrio para continuar dando vida e benestar ás comunidades humanas e non-humanas que vertebra e acolle.
- B. Dereito a estar limpo e libre de contaminación e outras actividades que supoñan un risco ou prexuízo ao ecosistema.
- C. Dereito á renaturalización e rexeneración das súas capacidades biolóxicas, dinámicas naturais e resiliencia e a continuar evolucionando naturalmente sen interrupcións causadas pola actividade humana.
- D. Dereito á protección e conservación, mediante os instrumentos de planificación e ordenación do territorio dispoñíbeis.
- E. Dereito a fluír de xeito libre e sen impedimentos, desde as súas fontes ata a ría, de modo que continúe sendo peza fundamental dun ecosistema saudábel.
- F. Dereito a ser respectado e a manter a súa identidade e integridade como ecosistema único e auto-regulado.
- G. Dereito a manter e recuperar as súas marxes e os seus bosques de ribeira, cuxas raíces estabilizan as marxes e serven como protección en episodios de cheas.
- H. Dereito a que se conserve, divulgue e transmita interxeracionalmente o patrimonio cultural e biocultural, material e inmaterial, que alberga e ao que dá sentido.
- I. Dereito á reparación e restitución fronte a calquera dano, pasado, presente ou futuro, que teña sido causado pola acción ou omisión humana, e que vulnere os dereitos establecidos nesta Declaración.

2. Compromisos da comunidade ribeirá do río Ulla

A comunidade ribeirá do río Ulla no **Concello de**, comprendida coa veciñanza das parroquias da súa conca hidrográfica, as súas institucións, entidades e colectivos, así como polas restantes persoas usuarias, visitantes e beneficiarias do río Ulla, asumen os seguintes Compromisos:

- A. A recoñecer, respectar e promover os dereitos e compromisos establecidos nesta Declaración.
- B. A gozar e agradecer a beleza, os múltiples presentes da natureza e os beneficios para a saúde física e mental que ofrece o río Ulla á comunidade, presente e futura.
- C. A actuar de xeito efectivo e inmediato ante a infracción dos dereitos do río Ulla, particularmente ante a existencia de verteduras contaminantes, presenza de lixo, danos ao patrimonio cultural e biocultural, apropiación das marxes e impedimento do dereito de paso, e outras agresións que supoñan a destrución dos ecosistemas ou a alteración dos ciclos naturais, garantindo que estas sexan reparadas e se esixan as correspondentes responsabilidades.
- D. A actuar fronte a presenza ou introdución de especies exóticas invasoras e doutros organismos ou material orgánico ou inorgánico que poidan alterar o patrimonio biolóxico do río Ulla.

- E. A non vivir de costas ao río, asumindo o papel de axentes activos para a renaturalización, rexeneración e recuperación do patrimonio natural do río Ulla e das súas ribeiras.
- F. A recuperar a fauna fluvial, hoxe minorada, con medidas como a introdución e mellora de escalas para peixes e a consolidación ou creación de illas e corredores de biodiversidade.
- G. A defender e por en valor o patrimonio cultural, histórico e biocultural, tanxible e intanxible, asociado ao río Ulla e ás súas ribeiras, recuperando muíños, pontellas e outros elementos da arquitectura popular, xunto coas súas historias orais e escritas que conforman a identidade das comunidades ribeirás.
- H. A promover iniciativas de ciencia cidadá e investigación sobre o ecosistema do río Ulla, os seus valores naturais e patrimoniais e as ameazas existentes ou posíbeis
- I. A emprender campañas de divulgación, concienciación, voluntariado e educación ambiental sobre a importancia ecosistémica do río Ulla, dos beneficios da súa protección e das ameazas ás que se enfronta.
- J. A recuperar espazos para o baño e o lecer de xeito respectuoso coa integridade do ecosistema.
- K. A promover a educación e a transmisión interxeracional de coñecementos e da memoria social e historia asociada ao río, os seus espazos, usos tradicionais e patrimonio biocultural.
- L. A participar de xeito efectivo e real na gobernanza e nas decisións que se adopten sobre o río Ulla e as súas ribeiras, incluíndo o exercicio pleno dos dereitos establecidos na Convención de Aarhus no ámbito dos dereitos de participación, acceso á información ambiental e acceso á xustiza no ámbito ambiental.
- M. A defender nas institucións a necesidade das intervencións, investimentos e modificacións normativas que sexan necesarias para o mellor cumprimento dos Dereitos do río Ulla, en ámbitos como o saneamento, a restauración do patrimonio natural e cultural e o control de especies exóticas invasoras.
- N. A recuperar e potenciar a agricultura ecolóxica nas zonas de ribeira, poñendo en valor as variedades e produtos locais como base dunha gastronomía saudábel e de calidade vinculada á propia saúde do medio natural.

Ena de 2024